

ORIENTATIE OP RUIMTE

Kerdoel 1: De leerlingen leren het eigen lichaamsschema gebruiken voor het verkennen en ordenen van de ruimte om zich heen

- 1.1. Lichaamsschema

Kerdoel 2: De leerlingen leren de plaats aangeven van voorwerpen in voor hen bekende ruimten vanuit hun eigen positie en ten opzichte van elkaar

- 2.1. Inrichtingselementen
- 2.2. Ruimtelijke begrippen
- 2.3. Plattegrond
- 2.4. Oriënteren met de plattegrond

Kerdoel 3: De leerlingen leren de weg kennen en benoemen in de eigen leefomgeving

- 3.1. In het verkeer
- 3.2. Toegankelijkheid
- 3.3. Topografie

Kerdoel 4: De leerlingen leren inrichtingsaspecten herkennen van de eigen leefomgeving

- 4.1. Functie van de leefomgeving
- 4.2. Kennis over de omgeving

Kerdoel 5: De leerlingen leren aangeven in welke opzichten het dagelijks wonen, werken en vrijetijdsbesteding van sommige mensen overeenkomt of verschilt (zie leerlijn werken en de leerlijn wonen en vrije tijd)

Kerdoel 1: De leerlingen leren het eigen lichaamsschema gebruiken voor het verkennen en ordenen van de ruimte om zich heen

Niveau	1	2	3	4
1.1. Lichaamsschema	<ul style="list-style-type: none"> - Maakt kennis met de ruimte om zich heen (lengte, hoogte en diepte ervaring, grote / kleine werkhoeken) - Wijst bij zichzelf de volgende lichaamsdelen aan: hoofd, benen, armen, oren, ogen, neus en mond - Neemt een verandering van houdingen en bewegingen waar - Bootst verschillende houdingen en bewegingen van anderen na 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst kijkend in een spiegel de belangrijkste delen van het gezicht (oog, oor, mond, neus) aan - Wijst bij zichzelf de volgende lichaamsdelen aan: buik, rug, handen, billen, voeten - Wijst bij anderen de belangrijkste lichaamsdelen aan - Wijst op een foto de belangrijkste lichaamsdelen aan (van voren gezien) - Benoemt de lichaamsdelen oog, oor, mond en neus - Voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen omhoog en omlaag gekoppeld aan lichaamsschema (arm omhoog) 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt bij anderen de belangrijkste lichaamsdelen - Wijst op een abstracte afbeelding de belangrijkste lichaamsdelen aan - Wijst bij zichzelf de volgende lichaamsdelen aan: pols, knie, schouder, haren - Benoemt de lichaamsdelen hoofd, arm, been, buik, rug, handen, voeten, billen - Voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen boven en onder gekoppeld aan het lichaamsschema (doe je handen boven je hoofd) - Wijst op een foto van achteren genomen de lichaamsdelen aan - Imiteert houdingen van een afbeelding (van voren gezien) - Schat in hoeveel ruimte zijn eigen lichaam inneemt (kan er nog bij, op de bank, verstoppen achter een boom, in een schoen past, etc) 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst de twee kanten voor en achter van het lichaam aan - Voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen voor en achter gekoppeld aan het lichaamsschema (<i>Doe je handen achter je rug</i>) - Wijst bij zichzelf de volgende lichaamsdelen aan: elleboog, enkel - Benoemt de lichaamsdelen pols, knie, schouder, haren - Benoemt op een foto de belangrijkste lichaamsdelen (van opzij gezien) - Benoemt op een abstracte afbeelding van achteren de lichaamsdelen
	<ul style="list-style-type: none"> - Voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen vooruit en achteruit gekoppeld aan het lichaamsschema (springt vooruit achteruit) - Benoemt op een afbeelding de belangrijkste lichaamsdelen (van opzij gezien) 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst de twee kanten (links, rechts) van het lichaam aan met behulp van voorwerpen als een horloge en een ring 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst de twee kanten (links, rechts) van het lichaam aan 	<ul style="list-style-type: none"> - Voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen links en rechts gekoppeld aan het lichaamsschema (de armen naar links of naar rechts)

Kerdoel 2: De leerlingen leren de plaats aangeven van voorwerpen in voor hen bekende ruimten vanuit hun eigen positie en ten opzichte van elkaar

Niveau	1	2	3	4
2.1. Inrichtingselementen	<ul style="list-style-type: none"> - Herkent een vertrouwde plaats en vertrouwde voorwerpen - Weet dat er een wc aanwezig is - Vindt de speelplaats vanuit de klas - Vindt zijn eigen stoel in het lokaal - Weet waar veel gebruikte spullen in de klas liggen - Legt gebruikt materiaal bij elkaar - Ruimt de eigen tafel op 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst de verschillende plekken in de klas aan (blokkenhoek, etc.) - Wijst de stoelen en de tafels aan als inrichtingselementen van de klas - Legt veel gebruikte (knutsel)spullen terug op hun plek (kwasten, kleurpotloden, placemat) - Wijst van concrete objecten aan welke dezelfde positie innemen (alle omgevallen kegels) 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst de klok aan in de klas - Benoemt de hoeken uit de klas - Wijst verschillende onderdelen uit de speciale hoeken in de klas aan - Wijst verschillende voorwerpen aan op de speelplaats aan - Benoemt de verschillende hoeken in de klas (poppenhoek, etc.) en drie onderdelen uit de hoek - Benoemt de stoelen en de tafels als inrichtingselementen van de klas - Legt speel- en knutselspullen op de juiste plek terug 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt verschillende voorwerpen op de speelplaats - Wijst op een foto de zichtbare elementen van de eigen huiskamer aan - Wijst op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer aan - Wijst de van buiten zichtbare onderdelen van een huis aan (deur, raam, gordijnen, schoorsteen, etc.) - Brengt orde in een beperkte ruimte (een speelhoek opruimen door spullen bij elkaar te leggen)
	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt op een foto de zichtbare elementen van een huiskamer - Benoemt de functie van de onderdelen uit de huiskamer - Wijst op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer aan 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt enkele niet zichtbare elementen van een foto (spullen in een kast) - Benoemt inrichtingselementen uit een woonkamer zonder foto - Benoemt op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer - Wijst de inrichtingselementen van verschillende kamers in een huis op een foto (bad- slaapkamer, etc.) aan 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt inrichtingselementen van verschillende kamers in het huis zonder foto - Wijst elementen aan die buiten voorkomen (straat, boom, etc) - Benoemt verschillende winkels (supermarkten, drogist, warenhuizen, brillenwinkels, etc.) - Benoemt het type huis waarin hij woont (eengezinswoning, flat, boerderij, villa, rijtjeshuis, etc) - Benoemt de functie van verschillende ruimtes binnen de school (administratie, computerlokaal, keuken, schoonmaakhok) 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt elementen die in de straat voorkomen (auto, lantarenpaal, etc.) - Benoemt elementen die buiten voorkomen (straat, vijver, etc) - Wijst op een afbeelding de inrichtingselementen aan van een stad of een dorp (huis, school, kerk, winkel) - Benoemt de bordjes in een winkel (picto's en tekst bordjes)
	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de inrichtings-elementen van een stad en/of een dorp (huizen, scholen, markt, kerk, HEMA, Kruidvat) - Benoemt verschillende bebouwing in huizen (eengezinswoning, flat, boerderij, bejaardenhuis, villa, rijtjeshuis) 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de inrichtingselementen die in een openbaar gebouw kunnen voorkomen (receptie, toilet, lift, wachtruimte) - Benoemt de inrichtingselementen van een stad en/of een dorp (bibliotheek, bank, bedrijven, gemeentehuis, kapper, tandarts, dokter) 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de inrichtings-elementen in de natuur (bossen, bomen, planten, bloemen, besjes, vogels, insecten, etc.) - Benoemt het riool als inrichtingselement - Weet dat kabels en riolen onder de grond liggen 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de inrichtingselementen van Nederland (zee, steden, rivieren, dijken, wegen, bossen)
		5	6	7
	9	10	11	12

Niveau		2	3	4	
2.2. Ruimtelijke begrippen		- Reageert in de ruimte op de begrippen op en af	- Reageert in de ruimte de begrippen in, boven, onder, voor en achter - Gebruikt in de ruimte op de begrippen op en af	- Reageert in de ruimte op de begrippen naartoe, hierheen, naast, onder - Gebruikt in de ruimte op de begrippen in, boven, onder, voor en achter	
		5	6	7	
		- Reageert in de ruimte op de begrippen voorbij, verder, middenin	- Reageert in de ruimte op het begrip (hier)vandaan	- Reageert in de ruimte op de begrippen dichtbij, veraf, dichterbij, verder af	- Reageert in de ruimte op de begrippen even ver, dichtst bij, verst af

Niveau	1	2	3	4
2.3. Plattegrond	- Herkent de klas op een foto	- Herkent een bekend persoon op een foto van bovenaf - Herkent bekende voorwerpen van bovenaf (auto, beker, schoen)	- Herkent bekende inrichtingselementen van bovenaf (foto van het bureau) - Herkent afbeeldingen van bekende voorwerpen vanuit verschillend perspectief (vooraanzicht, achteraanzicht, bovenaanzicht, onderaanzicht)	- Wijst de concrete hoeken uit de klas aan op een getekende plattegrond
	5	6	7	8
	- Wijst de inrichtingselementen (kast, bureau v/d juf, etc) op een getekende plattegrond	- Weet dat de inrichtingselementen een logische plek hebben - Benoemt op een plattegrond de inrichtingselementen uit de huiskamer	- Benoemt op een plattegrond de inrichtingselementen uit de overige kamers (slaapkamer, keuken) - Herkent op luchtfoto's bekende omgevingsonderdelen (<i>Is het een boom, een vijver of een huis?</i>)	- Benoemt op een plattegrond de kamers uit een huis op basis van de inrichtingselementen in de kamer - Benoemt op een plattegrond de verschillende plaatsen van de school (wc, plein, klas, etc)
9	10	11	12	
- Maakt (in de klas) een eigen plattegrond (geen verhoudingen) van de klas met de belangrijkste inrichtingselementen - Legt een verband tussen de kleuren op de legenda en de plattegrond	- Gebruikt de legenda om een plek op de plattegrond te vinden - Wijst veel veelkomende picto's op een plattegrond van een openbaargebouw aan (uitgang, wc, receptie, etc.)	- Vindt het treinstation op een kaart - Vindt op een plattegrond (alle) ruimtes in een gebouw	- Geeft aan op een kaart in welk vak een bepaalde voorziening is te vinden (B-3)	

Niveau				
2.4. Oriënteren met de plattegrond				
		10	11	12
		- Wijst op de plattegrond aan hoe je moet lopen	- Vindt op een kaart de plek waar hij op dat moment is - Vertelt de weg op een plattegrond m.b.v. herkenningspunten (binnen na de wc links, buiten na de kerk rechts)	- Vindt m.b.v. een plattegrond de weg in een gebouw - Vindt de weg in de eigen stad met behulp van een kaart - Vindt de weg in een onbekende stad met behulp van een kaart

Kerndoel 3: De leerlingen leren de weg kennen en benoemen in de eigen leefomgeving

Niveau	1	2	3	4
3.1. In het verkeer	<ul style="list-style-type: none"> - Ziet het gevaar van fietsen, lopen en spelen bij een (drukke) weg/ straat - Gaat niet van uit zichzelf van de stoep af - Loopt, afgezet op school, direct het schoolplein op - Blijft na schooltijd op de juiste plek op de taxi wachten 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerling loopt onder begeleiding naar de eigen klas en wijst zelf de weg (Rustig lopen, luisteren naar aanwijzingen, de route kennen) - Doet uit eigen initiatief de gordel om in een auto of taxi - Stapt pas uit als de chauffeur het zegt - Kent waarschuwingsgeluiden (bel, sirene, toeter) 	<ul style="list-style-type: none"> - Loopt zelfstandig van de ingang van de school naar de eigen klas - Kent de weg naar het toilet - Reageert op de kleur rood door te stoppen en op de kleur groen door te gaan lopen - Kijkt om zich heen bij het oversteken en steekt recht over 	<ul style="list-style-type: none"> - Vindt de weg naar aangrenzende lokalen en kan de groepsleiding van deze klassen noemen (<i>Breng dit spelletje maar naar de klas van juf Jolanda</i>) - Blijft uit zichzelf in een openbare ruimte cq het verkeer bij de groep of een begeleider
	<ul style="list-style-type: none"> - Vindt de weg binnen de eigen afdeling en kan de groepsleiding van deze klassen noemen (<i>Breng dit boek maar naar de klas van meester Jaap</i>) - Gebruikt de zebra of het voetgangerslicht (op de knop drukken) als dat aanwezig is 	<ul style="list-style-type: none"> - Steekt zelfstandig over bij een voetgangerslicht - Benoemt verschillende verkeersdeelnemers (fietsers, auto, tram, etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Vindt de weg binnen de school en kan de groepsleiding van de klassen noemen - Kijkt naar links(2x) en rechts om te zien of er verkeer aan komt - Steekt zelfstandig over bij een rustige overzichtelijke straat - Kent verschillende vormen van openbaar vervoer (tram, bus, metro, trein) - Zoekt een veilige plek om over te steken (bij een rustig overzichtelijk stuk van de straat) 	<ul style="list-style-type: none"> - Steekt zelfstandig over bij een rustige straat met geparkeerde auto's - Blijft rechts fietsen - Steekt zijn hand uit bij het fietsen - Weet welk vervoerskaartje er gekocht moet worden en waar dat te koop is
	<ul style="list-style-type: none"> - Steekt zelfstandig over bij een drukke straat - Reist zelfstandig met de trein (zonder overstappen opgehaald en afgehaald van het station) 	<ul style="list-style-type: none"> - Past de betekenis van enkele belangrijke verkeersborden toe - Reist zelfstandig met de trein en stapt over op een andere trein - Stempelt de eigen strippenkaart af - Benoemt de invloed van het weer op het verkeer - Zorgt voor verlichting in het donker en bij regen of mist 	<ul style="list-style-type: none"> - Kent de reistijd van een bekende route - Reist zelfstandig met de trein en stapt over op een ander openbaarvervoermiddel en andersom 	<ul style="list-style-type: none"> - Past alle voorrangsregels correct toe in het verkeer - Schat de reistijd van een onbekende route in - Kent de theorie van het verkeer voldoende om zijn bromcertificaat te halen
		5	6	7
	9	10	11	12

Niveau	1	2	3	4
3.2. Toegankelijkheid	- Kent de toegankelijkheid van huizen en tuinen en de school (mag niet zomaar ergens naar binnen lopen, maar wel naar plekken waar men je kent)	- Weet wanneer de klas verlaten mag worden en wanneer niet - Weet wanneer je bij een andere klas naar binnen mag	- Weet wanneer hij in andere kamers (directeur, secretariaat) mag komen	- Kent de toegankelijkheid van huizen en tuinen en de school (mag niet zomaar ergens naar binnen lopen, maar wel naar plekken waar men je kent)
	5	6	7	8
	- Kent de toegankelijkheid van de supermarkt als openbare gelegenheid	- Kent de toegankelijkheid van de winkel als openbare gelegenheid - Weet welke winkels voor hem geschikt zijn en welke niet	- Kent de toegankelijkheid van het openbaar vervoer (met een vervoersbewijs)	- Kent de toegankelijkheid van de bibliotheek, postkantoor, bank, etc. als openbare gelegenheid

Niveau				
3.3. Topografie				
	5	6	7	8
	- Benoemt stad of dorp waarin hij woont	- Benoemt de straat waarin hij woont	- Benoemt twee in de buurt liggende dorpen of steden uit de omgeving	- Ziet dat een woonwijk een geheel is, bijvoorbeeld door de ligging of de straatnaamgeving
	9	10	11	12
<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt meerdere straten uit zijn omgeving - Wijst aan de hand van een legenda wegen, steden en bossen aan - Wijst op een liggende kaart bekende plaatsen in de buurt aan - Leert de overeenkomsten tussen de wereldkaart en een wereldbol 	<ul style="list-style-type: none"> - Wijst op de kaart van Europa landen aan (landen als geheel onderscheiden) - Wijst op de kaart van Europa Nederland aan en de plek waar hij woont - Onderscheidt zeeën en rivieren op een kaart 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt Amsterdam als de hoofdstad van Nederland en wijst de ligging aan op een kaart - Benoemt Den Haag als de stad waar de regering werkt en wijst de ligging aan op een kaart - Wijst 5 landen aan op de kaart van Europa (op relevantie door vakantie of actueel nieuws) 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt alle provincies en de bijhorende hoofdsteden - Kent vier voor de leerling relevante grote steden in Nederland en wijst ze aan op een kaart - Onderscheidt de continenten op de wereldkaart en wijst Europa aan - Zoekt op waar landen (uit het actuele nieuws) liggen op de wereldkaart 	

Kerdoel 4: De leerlingen leren inrichtingsaspecten herkennen van de eigen leefomgeving

Niveau				4
4.1. Functie van de leefomgeving				- Benoemt de functie van een huis (wonen en slapen)
	5	6	7	8
	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de functie van een politiebureau in ieder dorp of stad - Benoemt de functie van een brandweerkazerne in ieder dorp of stad - Benoemt de functie van een ziekenhuis 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de functie van een kerk - Benoemt de functie van parken en speelplaatsen in de stad - Benoemt de functie van speelplaatsen in een dorp of stad - Benoemt de functie van winkels en benoemt verschillende soorten winkels - Benoemt de verkeersborden en hun betekenis: (einde)voetpad, (einde) verplicht fietspad, (einde) onverplicht fietspad, gesloten voor voetgangers, voetgangersoversteekplaats, gevaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de functie van een tandarts en een dokter - Benoemt waar het eten en drinken vandaan komt - Benoemt de functie van sportvelden en sportcomplexen - Benoemt de verkeersborden en hun betekenis: gevaarlijk Kruispunt, let op treinen, let op trams (einde)erf, einde bebouwde kom, bushalte, tramhalte 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de functie van de aanwezigheid van verschillende beroepen (bedrijven) in een dorp of stad - Benoemt de functie van gemeentehuis - Benoemt de verkeersborden en hun betekenis: autoweg, autosnelweg, onbewaakte spoorwegovergang, doodlopende weg
	9	10	11	12
<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de voordelen van het openbaar vervoer (voor iedereen, minder druk op de weg, etc.) - Benoemt de functie van flats en andere hoogbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt de voordelen van het wonen in de stad (bioscoop, veel winkels) en in een dorp (veel ruimte) - Benoemt de functie van de school voor het latere werk 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertelt dat mensen de natuur nodig hebben om te leven (ademen, eten en drinken) - Benoemt de functie van het riool - Benoemt de functie van gas, water en licht 	<ul style="list-style-type: none"> - Benoemt functie van dijken en duinen in Nederland 	

Niveau				
4.2. Kennis over de omgeving		6	7	8
		- Weet dat er mensen zijn die stelen en bergt waardevolle spullen veilig op	- Geeft drie recreatiemogelijkheden bij water (zwemmen, surfen, varen, duiken) - Geeft drie recreatiemogelijkheden in de bossen (wandelen, fietsen, natuur bekijken, verzamelen)	- Geeft drie recreatiemogelijkheden in de stad/ dorp (film, winkelen, uiteten, terras) - Geeft drie recreatiemogelijkheden in de bergen (klimmen, wandelen, skiën)
	9	10	11	12
	- Benoemt 3 verschillen tussen het platteland en de stad (wandelen t.o.v. van winkelen, drukt t.o.v. rustig) - Benoemt drie typische 'gebouwen' van het platteland (molen, boerderij, hooischaar) en van de stad (flat, kantoren, stations)	- Noemt een beroep dat bij het water hoort (visser, strandwacht, toerisme) - Noemt een beroep dat op het platteland hoort (veeboer, tuinder) - Noemt een beroep dat in de stad hoort (kantoormedewerker) - Noemt een beroep dat in de industrie hoort (staalarbeider)	- Geeft verschillen aan tussen klimaten en de invloed op activiteiten (warm land- zonnen, koud land- skiën)	- Geeft een aanpassing die mensen moeten maken in de bergen (vallende rotsen, huis op palen) - Geeft een aanpassing die mensen moeten maken voor het water (dijken, duinen, etc)